

УДК 343.71 (477)

СУЧАСНИЙ СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПИТАННЯ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Фільчаков Олександр Васильович,

здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ,

пр. Льва Ландау, 27, м. Харків, 61080, Україна

e-mail: fov111@ukr.net

Мета. Метою дослідження є визначення стану наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції; окреслення проблемних питань, що не знайшли свого наукового відображення та визначення перспективних шляхів усунення такої проблеми. **Методика.** Методика включає детальний комплексний аналіз та узагальнення наявного науково-теоретичного матеріалу із піднятої проблематики на основі якого робляться обгрунтовані світоглядні висновки та рекомендації щодо розкриття сутності досліджуваних понять. **Результати.** На основі систематизованого матеріалу та аналізуючи наявні наукові праці, маємо на меті звернути увагу наукової спільноти на проблематику прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції з метою оптимізації такої діяльності, зокрема шляхом проведення комплексного монографічного дослідження, присвяченого окресленій проблематиці. **Наукова новизна.** У статті проаналізовано як фундаментальні дослідження, так і фрагментарні праці теоретиків та практиків з питань прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції. **Практична значимість.** Результати дослідження прямо вказують на недостатню увагу з боку фахівців у сфері ОРД на питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції та необхідності проведення досліджень проблемних питань такої діяльності та визначення шляхів їх усунення.

Ключові слова: прокурорський нагляд, законність, оперативно-розшукові заходи, підрозділи кримінальної поліції.

A. V. Filchakov

postgraduate student of the Kharkiv National University of Internal Affairs,

L. Landau avenue, 27, Kharkiv, 61080, Ukraine, e-mail: fov111@ukr.net

THE CURRENT STATE OF SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF THE ISSUE OF PROSECUTOR'S OVERSIGHT OF LEGALITY IN CONDUCTING OPERATIONAL-SEARCH ACTIVITIES BY UNITS OF THE CRIMINAL POLICE

Goal. The purpose of the study is to determine the state of scientific development of the issue of prosecutorial supervision over the observance of lawfulness in the conduct of operational-search activities by units of the criminal police; outline of problem issues that have not found their scientific reflection and identify prospective ways to eliminate such a problem. **Method.** The methodology includes a detailed comprehensive analysis and synthesis of available scientific and theoretical material on the raised issues, on the basis of which grounded worldview conclusions and recommendations on disclosure of the essence of the studied concepts are made. **Results** On the basis of systematized material and analyzing existing scientific works, we aim to draw the attention of the scientific community to the problems of prosecutor's supervision of the observance of the lawfulness of conducting operational-search activities by the units of the criminal police in order to optimize such activities, in particular by conducting a comprehensive monographic study on the above-mentioned problems. **Scientific novelty.** The article analyzes both fundamental researches and fragmentary works of theorists and practitioners on issues of prosecutorial supervision over the observance of the lawfulness in carrying out operational-search activities by units of the criminal police. **Practical significance.** The results of the survey directly point to the lack of attention from the specialists in the area of the ORD on the prosecutor's oversight of law enforcement in the conduct of

investigative activities by the units of the criminal police and the need to research the problem issues of such activities and identify ways to eliminate them.

Key words: prosecutor's supervision, lawfulness, operative-search measures, units of criminal police.

Постановка проблеми. Побудова та розвиток демократичної України є можливим лише за умов забезпечення таких конституційних прав та свобод людини як визнання найвищою соціальною цінністю - людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки. Водночас, аналізуючи національне законодавство, можна стверджувати, що важливе значення у вказаній діяльності відіграють підрозділи Національної поліції України (далі – НПУ), які, окрім виконання цілого ряду завдань по протидії злочинності, здійснюють оперативно-розшукові заходи, направлені на фіксацію злочинних намірів та дій осіб. Разом з цим, враховуючи те, що під час проведення оперативно-розшукових заходів працівники поліції досить часто допускають порушення прав та свобод особи, зловживають владними повноваженнями та використовують можливості оперативно-розшукової діяльності задля досягнення власних цілей, а об'єкти контролю при цьому фактично позбавлені права невідкладного захисту власних прав та свобод, особливого значення набуває прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції. Зокрема, в Кримінальному процесуальному кодексі України, Законах України «Про прокуратуру», «Про оперативно-розшукову діяльність», міжвідомчих та відомчих нормативних актів нагляд за недопущенням проведення не обґрунтованих, протизаконних, несвоечасних та таких, що безпідставно порушують конституційні права та свободи громадян оперативно-розшукових заходів покладається на органи прокуратури. Враховуючи вказане, визначення стану наукових розробок окресленого питання є актуальним завданням для сучасної оперативно-розшукової науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання здійснення прокурорського нагляду за додержанням законності під час проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції на протязі багатьох років було в центрі наукової думки. Зокрема, аналізуючи фахову юридичну літературу, можна дійти висновку, що окремі питання були висвітлені під час розгляду проблематики пов'язаної із загальними аспектами дотримання принципу законності під час ОРД (наприклад, в роботах В.А. Глазкова, М.Й. Курочки, О.В. Негодченка, Г.П. Середи, О.В. Федотової та ін.). В той же час, безпосередньо питання пов'язані із проблематикою законності проведення оперативно-розшукових заходів були висвітлені у науковій літературі працях таких українських науковців: А.В. Бабяка, Д.М. Бахраха, В.Т. Белоуса, В.М. Горшеньова, О.О. Зарубінського, О.Г. Кальмана, Ю.А. Кармазіна, Б.М. Лазарева, М.І. Мельника, І.О. Папуші, В.Л. Соколкіна, М.В. Стащак, В.В. Шендрика та ін. Водночас, після змін в 2012 році кримінального процесуального законодавства та фактичного закріплення оперативно-розшукових заходів в рамках кримінального провадження у вигляді негласних слідчих (розшукових) дій окремого інтересу становлять наукові праці Є.В. Бондаренка, Н.В. Гольдберг, Д.В. Скаліша, Р.С. Тагієва, Є.С. Шинкаренка та ін. Однак, віддаючи належне поіменованим вченим, можна резюмувати, що досліджувана нами проблематика сьогодні ще не достатньо висвітлена в наукових працях.

Постановка завдання. Визначити стан наукової розробленості питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції; окреслити проблемні питання, що не знайшли свого наукового відображення та запропонувати перспективні шляхи усунення такої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання нагляду, в тому числі з боку органів прокуратури, за додержанням законності під час проведення оперативно-розшукових заходів завжди обіймало серед науковців у сфері одне із центральних місць. Враховуючи вказане, не дивним є те, що всі наукові праці, які тим чи іншим способом розглядають обрану нами проблематику в загальному вигляді можна розділити на такі групи:

1) наукові праці, які безпосередньо присвячені проблематиці дотримання законності під час здійснення оперативно-розшукової діяльності, однак фрагментарно розглядають питання пов'язані із наглядом за цим, в тому числі зі сторони органами прокуратури;

2) наукові праці, які присвячені питанням, пов'язаним із прокурорським наглядом за проведенням як взагалі оперативно-розшукової діяльності, так й безпосередньо окремих оперативно-розшукових заходів;

3) наукові праці, які присвячені питанням, пов'язаним із прокурорським наглядом за додержанням законності під час проведення НСРД.

Отже, розглянемо детальніше вказані наукові праці.

До першої групи слід віднести наукові праці таких вчених як В.А. Глазкова, М.Й Курочки, О.В. Негодченка, Г.П.Середа, О.В. Федотової та ін. Водночас, окремо слід відмітити кандидатську дисертацію О.В. Федотової на тему: «Забезпечення прав і свобод громадян в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ» та монографічне дослідження О.В. Негодченка на тему: «Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України».

Зокрема, із урахуванням досліджуваної проблематики становить інтерес обґрунтування О.В. Федосовою того, що необхідність провадження прокурорського нагляду у випадку наявності конкретних приводів та підстав про порушення правоохоронним органом законних прав і свобод громадян при проведенні оперативно-розшукових заходів. Водночас, вказаною вченою визначено, що значне посилення прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність – беззаперечне досягнення правової реформи. Необхідно усвідомлювати, що суспільство не зацікавлено у появі якогось органу, який втручається до засобів і методів негласної діяльності, диктує порядок і тактику їх застосування. Психологічний феномен "невтручання" в оперативно-розшукову діяльність, "закритий" характер негласної роботи і провадження оперативно-розшукових справ, виявився живучим, не дивлячись на зміну чинного законодавства, політичного режиму, реформування правової системи. Очевидно тільки цим можна пояснити той факт, що прокурорський нагляд за законністю в ОРД має багато противників, які турбуються про "конспіративність" оперативно-розшукової діяльності. Маніпулюючи чисто службовою проблемою деякі автори, особливо в галузі оперативно-розшукової діяльності підміняють її правовою-огороженню негласної роботи від "прокурорського диктату", обмеження прокурора тільки гласною роботою, як учасника кримінального процесу, державного обвинувача в суді; посилення на те, що організація і тактика оперативно-розшукової діяльності, конфіденційність негласних відносин, особистість негласного співробітника, складають державну таємницю [5, с.11; с. 67-68].

В той же, час О.В. Негодченко відмічає, що за сучасних умов ефективно забезпечення прав і свобод людини у правоохоронній діяльності правоохоронних органів вимагає концептуально нових підходів, що обумовлюють докорінні зміни організаційно-правових засад функціонування органів внутрішніх справ, зокрема гуманізацію діяльності міліції та підвищення її авторитету, побудову відносин між міліцією і народом на засадах партнерства, удосконалення форм, методів і засобів забезпечення прав і свобод людини тощо. Необхідність суттєвого підвищення ефективності діяльності органів внутрішніх справ у цій сфері потребує ґрунтовного й послідовного наукового аналізу її організаційно-правових засад [3, с. 74].

Враховуючи вказане, можна дійти висновку, що серед положень наукових праць першої групи для обраної нами проблематики становлять інтерес лише ті, що в загальному вигляді характеризують організаційно-правові засади забезпечення законності оперативно-розшукової діяльності.

Що стосується наукових праць другої групи, то слід відмітити, що наприклад О.М. Бандурка визнав що прокурорський нагляд це особливий вид діяльності, уповноважених державою на її провадження посадових осіб - прокурорів - метою якого є забезпечення додержання і правильного застосування законів державними органами, суспільними організаціями, підприємствами, установами і організаціями незалежно від форм власності, посадовими особами і громадянами [1, с. 136]. Враховуючи вказане, не дивним, що питання прокурорського нагляду за законністю під час ОРД вивчалось доволі ґрунтовно, зокрема, тільки за останні 15 років 6 кандидатських дисертацій були присвячені окресленій проблематиці наприклад:

- кандидатська дисертація С.М. Піскуна на тему: «Прокурорський нагляд за дотриманням законності в оперативно-розшуковій діяльності ОВС України (теоретико-правові та організаційно-тактичні основи)» (2003 р.);

- кандидатська дисертація М.О. Маркіна на тему: «Організаційно-правові засади здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері боротьби з організованою злочинністю» (2006 р.);

- кандидатська дисертація О.Г. Рибак на тему: «Охорона та захист прав людини при здійсненні оперативно-розшукових заходів ОВС України на досудових стадіях кримінального процесу» (2010 р.);

- кандидатська дисертація В.Л. Соколкіна на тему: «Теоретико-прикладні засади прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні оперативно-розшукової діяльності органами внутрішніх справ на залізничному транспорті» (2013 р.);

- кандидатська дисертація А.В. Вінакова на тему: «Прокурорський нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю органів внутрішніх справ, яка здійснюється з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем» (2014 р.);

- кандидатська дисертація І.О.Папуші на тему: «Процесуальна діяльність прокурора у протидії незаконному обігу наркотиків» (2015 р.).

В той самий час, відмітимо, що безпосередньо досліджувана нами тематика не досліджувалась, а лише розглядалися окремі організаційно-правові чи тактичні засади. Наприклад, в науковій праці В.Л. Соколкіна як найбільш значимі положення слід відмітити наступні:

- досліджено прокурорський нагляд за дотриманням законності при провадженні ОРД у аспекті галузі прокурорського нагляду як особливого виду державної діяльності та як підгалузі прокурорсько-наглядового права;

- визначені загальногалузеві та окремо підгалузеві принципи, на яких базується здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при провадженні ОРД органами внутрішніх справ на залізничному транспорті;

- розглянуто принципи, завдання, предмет і межі, приводи і підстави прокурорського нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю, поняття уповноваженого прокурора з нагляду за додержанням законів ОВС на залізничному транспорті при провадженні ОРД;

- удосконалено визначення завдань прокурорського нагляду за дотриманням законності органами внутрішніх справ на залізничному транспорті при провадженні ОРД;

- розглянуто питання визначення поняття правового статусу уповноваженого прокурора з нагляду за дотриманням законності при провадженні ОРД органами внутрішніх справ на залізничному транспорті;

- досліджені приводи до здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні ОРД органами внутрішніх справ на залізничному транспорті;

- виокремлені підстави для здійснення прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні ОРД;

- визначено визначення поняття форм прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні ОРД;

- запропоновано окремі шляхи вдосконалення порядку вжиття заходів реагування з метою усунення виявлених порушень законодавства про оперативно-розшукову діяльність, попередження порушень закону, а також причин і умов, що їм сприяють;

- досліджені поняття методів прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні ОРД органами внутрішніх справ на залізничному транспорті [4, с.5].

Враховуючи вказане можна дійти висновку, що проблематика прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції розглядалась доволі фрагментарно. Перш за все вказане пов'язано з тим, що В.Л. Соколкін розглядав лише такого суб'єкта як транспортна поліція, до речі сьогодні вказаних суб'єктів ліквідовано, по друге, окремої уваги дотриманню законності саме під час проведення ОРЗ не приділялось, а по-третє більшість положень сьогодні є застарілими через реформування як законодавства так і правоохоронної системи.

Що стосується останньої групи наукових праць, то слід відмітити, що починаючи з 2012 року проблематика законності під час проведення НСРД, прокурорського нагляду за чим знайшла своє відображення на всіх рівнях наукових досліджень та лише за останній рік висвітлена безпосередньо у двох однойменних кандидатських дисертаціях (в наукових дослідженнях на тему: «Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами Національної поліції України» Є.В. Шинкаренка та Є.В. Бондаренка) [2; 6]. Зважаючи на розглядаємо нами проблематику становлять інтерес положення щодо запропонованого змісту поняття «прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами Національної поліції України», його різновидів, історичного генезису та багатьох інших питань [2, с. 5; 6, с. 5]. Однак, знов таки враховуючи, що оперативно-розшукові заходи та НСРД не є тотожними поняттями, вважаємо, що дослідження вказаної групи становлять інтерес лише з точки зору теоретичного підґрунтя.

У статті проаналізовано як фундаментальні дослідження, так і фрагментарні праці теоретиків та практиків з питань прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції. Враховуючи вказане вперше можна констатувати, що сьогодні окреслене питання в умовах оновленого кримінального процесуального, оперативного законодавства та реформування правоохоронної системи залишилось не достатньо дослідженим.

Опитані працівники підрозділів кримінальної поліції визначили, що сьогодні в своїй практичній діяльності між ними та працівниками прокуратури під час документування злочинних намірів та дій в рамках оперативно-розшукових справ шляхом здійснення оперативно-розшукових заходів доволі часто виникають спірні питання, розв'язання яких не передбачено існуючим законодавством. В той же час, працівники органів прокуратури також зазначили, що процес здійснення ними питань прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції супроводжується великою кількістю наявних колізій в законодавстві та недосконалістю організаційно-тактичної складової такої діяльності взагалі.

Висновки. Отже, сьогодні в теорії оперативно-розшукової діяльності все ще не достатньо дослідженим залишається питання прокурорського нагляду за додержанням законності при проведенні оперативно-розшукових заходів підрозділами кримінальної поліції. Зважаючи на наведене, доцільно звернути увагу наукової спільноти на окреслену проблематику з метою оптимізації такої діяльності, зокрема шляхом проведення комплексного монографічного дослідження, присвяченого окресленій проблематиці.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: підручник. Харків, 2002. 336 с.
2. Бондаренко Є.В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні НСРД підрозділами Національної поліції України : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Київ, 2018. 20 с.
3. Негодченко О. В. Забезпечення прав та свобод людини органами внутрішніх справ України: монографія. Д.: Поліграфіст, 2002. 416 с.
4. Соколкін В.Л. Теоретико-прикладні засади прокурорського нагляду за дотриманням законності при провадженні оперативно-розшукової діяльності органами внутрішніх справ на залізничному транспорті : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Львів, 2013. 20 с.
5. Федосова О.В. Забезпечення прав і свобод громадян в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза, ОРД». Дніпропетровськ, 2009. 20с

6. Шинкаренко Є.В. Прокурорський нагляд за додержанням законності при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами Національної поліції України : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». Х.2018. 20 с.

References

1. Bandurka O.M. Operatyvno-rozshukova diyal'nist'. Chastyna I: Pidruchnyk Kharkiv, 2002. 336 с.
2. Bondarenko YE.V. Prokurors'kyu nahlyad za doderzhanniam zakonnosti pry provedenni NSRD pidrozdilamy Natsional'noyi politsiyi Ukrayiny : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminal'nyy protses i kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diyal'nist'». Kyiv, 2018. 20 s.
3. Nehodchenko O. V. Zabezpechennya prav ta svobod lyudyny orhanamy vnutrishnikh sprav Ukrayiny : monohrafiya. D. : Polihrafist, 2002. 416 s.
4. Sokolkin V.L. Teoretyko-prykladni zasady prokurors'koho nahlyadu za dotrymanniam zakonnosti pry provadzhenni operatyvno-rozshukovoyi diyal'nosti orhanamy vnutrishnikh sprav na zaliznychnomu transporti : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminal'nyy protses i kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diyal'nist'». L'viv, 2013. 20 s.
5. Fedosova O.V. Zabezpechennya prav i svobod hromadyan v operatyvno-rozshukoviy diyal'nosti orhaniv vnutrishnikh sprav : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminal'nyy protses ta kryminalistyka; sudova ekspertyza, ORD». Dnipropetrovs'k, 2009 . 20s
6. Shynkarenko YE.V. Prokurors'kyu nahlyad za doderzhanniam zakonnosti pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) diy pidrozdilamy Natsional'noyi politsiyi Ukrayiny : avtoref. dys. kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 «Kryminal'nyy protses i kryminalistyka; sudova ekspertyza; operatyvno-rozshukova diyal'nist'». KH.2018. 20 s.

Надійшла до редакції 5 грудня 2018 р.

